

Slovenci v Kraljevini SHS - Jugoslaviji

sdz. str.116-121- preberi besedilo in s pomočjo virov odgovori na vprašanja v sdz.

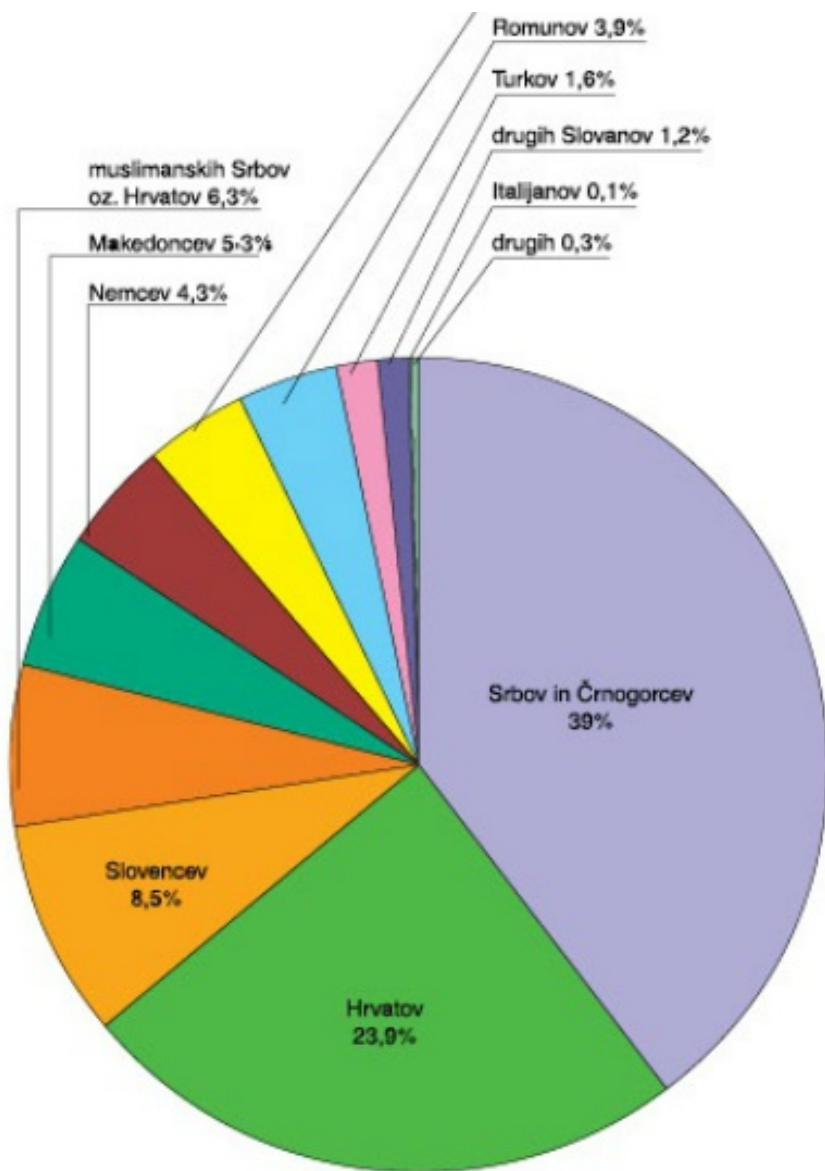
Za Kraljevino SHS so bile značilne velike etnične, verske, kulturne in gospodarske raznolikosti.

Prva jugoslovanska država ali Kraljevina SHS, kot se je prvo desetletje uradno imenovala, je bila zelo raznolika država. **Sestavljena je bila iz pokrajin, ki so skoraj do prve svetovne vojne pripadale kulturno in gospodarsko zelo različnim državam.** Slovenija, Dalmacija in Bosna so poznale avstrijske zakone, na Hrvaškem, v Slavoniji in Vojvodini so imele ogrsko zakonodajo, južno od samostojnih kraljevin Srbije in Črne gore pa so bili današnja Makedonija, Kosovo in Sandžak do leta 1912 še v okviru islamske fevdalne Turčije.

Na katere raznolikosti se nanaša besedilo?

- njeni prebivalci so pripadali trem glavnim narodom in številnim etničnim skupnostim,
- versko so se prebivalci opredeljevali za katoličane, pravoslavce, muslimane, protestante in pripadnike judovske vere,
- med posameznimi deli države so vladale velike razlike (stopnja nepismenosti je v Sloveniji znašala 8,8 %, v južni Srbiji pa 83,8 %),
- prav tako so bile velike razlike v gospodarski razvitosti, saj je bil večji del srednjega in južnega dela kmetijski in nerazvit, sever pa bolj industrijski in razvit.

Narodnostna sestava Kraljevine SHS (Jugoslavije)

Poleg Srbov, Hrvatov in Slovencev so v državi živeli tudi pripadniki mnogih drugih narodnosti, med katerimi so bile nekatere zatirane in nepriznane (Makedonci, Albanci). Kraljevina SHS, ki je imela ob nastanku 12 milijonov prebivalcev, je bila ena najbolj revnih in zaostalih držav v Evropi.

Volitve v ustavodajno skupščino in značilnosti nove ustave

Ob vstopu v novo državo Slovenci pričakujejejo enakopravnost in visoko stopnjo samostojnosti (narodno avtonomijo).

V ustavodajni skupščini se oblikujeta dve skupini političnih strank:

- centralistične** (težnja, da je vsa politika vodena iz enega samega centra)
- federalistično** (zavzemajo se za čim večjo samostojnost posameznih južnoslovanskih narodov)

Politične stranke na Slovenskem in njihov odnos do centralizma.

KATOLIŠKI TABOR	LIBERALNI TABOR	MARKSISTIČNI TABOR
predsednik dr. Anton Korošec	predsednika dr. Gregor Žerjav in dr. Albert Kramer	predsednik JSDS dr. Anton Kristan; voditelj KPS Edvard Kardelj, njen prvi sekretar pa Franc Leskošek
Osrednja stranka je bila Slovenska ljudska stranka (SLS) , ki se je krepila na vsakih volitvah ter leta 1927 dosegla že 60 % volilnih glasov. Na začetku 30. let so se v stranki okrepi-li levo usmerjeni krščanski socialisti.	Do leta 1924 so liberalci delovali v okviru Jugoslovanske demokratske stranke (JDS) , potem pa je večina prestopila v Samostojno demokratsko stranko (SDS) . Že v 20. letih so se med liberalci pojavili tudi nasprotniki unitarizma.	Osrednja stranka je bila najprej Jugoslovanska socialdemokratska stranka (JSDS) , ki se je pozneje razcepila na komuniste in Socialistično stranko Jugoslavije. Komunistična partija Jugoslavije (KPI) je bila od leta 1921 prepovedana. Delovala je ilegalno.
• telovadno društvo Orel	• telovadno društvo Sokol	• telovadno društvo Svoboda
SLS se je zavzemala za: • slovensko avtonomijo, • katoliške vrednote, • pomembnejšo vlogo Cerkev v družbi; vodili so jo duhovniki (odtod ime klerikalna), • zaščito malega kmeta, • bila je nasprotnica komunistov.	Liberalci so se zavzemali za: • centralizem in unitarizem, zaradi česar so na volitvah dobivali le okoli 21 % glasov, • manjšo vlogo Cerkev v družbi, • gospodarski liberalizem.	Marksistične stranke so se zavemale za: • pravice in boljši položaj delavcev, • podpirale so sindikalna gibanja, • internacionalizem (skupen boj vseh delavcev sveta), • komunisti tudi za socialistično revolucijo, • za avtonomijo jugoslovanskih narodov (v 30. letih).
Njeni volivci so bili pretežno kmetje, delavci in nižji uradniki.	Volivci liberalnega tabora so bili meščani, podjetniki in veliki posestniki.	Volivci marksističnega tabora so bili delavci pa tudi nekateri izobraženci.

Na volitvah v ustavodajno skupščino Kraljevine SHS, novembra 1920, je na Slovenskem zmagala SLS.

V državnem merilu so zmagali srbsko oz. jugoslovansko usmerjeni zagovorniki državne in narodne enotnosti - centralizma.

Vidovdanska ustava - 29. junij 1921

**Vidovdanska ustava je v Kraljevini SHS
uzakonila:**

- dedno nasledstvo dinastije Karađorđević**
- parlamentarno monarhijo**
- državni centralizem (država je bila upravno razdeljena na 33 oblasti)**
- narodni unitarizem (priznan je bil le jugoslovanski narod, ki je imel tri plemena)**

Ustava je prinesla tudi nekatere demokratične svoboščine:

- svobodo tiska, govora in združevanja, pravico do sindikatov, pravico do stavke.**

Ustava je predvidevala tudi agrarno reformo!

Z delavskimi zakoni so bile zaščitene pravice delavcev.

Država je bila razdeljena na upravne enote, ki niso upoštevale ne zgodovinskih ne nacionalnih meja.

Vodili so jih župani, ki jih je imenovala osrednja uprava v Beogradu.

Oblasti kraljevine SHS

1. ljubljanska	8. splitska	15. sremska	22. požarevska	29. kosovska
2. mariborska	9. mostarska	16. bačka	23. šumadijska	30. kruševska
3. zagrebška	10. dubrovniška	17. beograjska	24. moravska	31. skopska
4. primorsko-krajiška	11. zetska	18. podrinjska	25. kruševska	32. bregalniška
5. bihaška	12. sarajevska	19. valjevka	26. timoška	33. bitolska
6. vrbaška	13. tuzlanska	20. užiška	27. reška	
7. travniška	14. osiješka	21. podonavska	28. niška	

Demokratske politične svoboščine so se kmalu pričele omejevati in ukinjati.

Delovanje je bilo najprej prepovedano komunistični stranki.

V obdobju od sprejetja ustave do leta 1929 se je v Beogradu zvrstilo kar 25 vlad. Za to obdobje so bili značilni nenehni spori med centralistično in avtonomistično usmerjenimi strankami.

Poleti 1928 je poslanec Srbske radikalne stranke v parlamentu streljal na predstavnike Hrvaške kmečke stranke (HSS) in ubil prvaka Stjepana Radiča.

Dogodek je izkoristil kralj Aleksander, ki je razpustil parlament in preklical ustavo.

Obdobju parlamentarne demokracije je sledilo obdobje diktature kralja Aleksandra.

- osrednji cilj je bil poudariti in pospešiti državni centralizem in unitarizem, ki ju je posebej glasilo geslo »En kralj, ena država, en narod, en jezik«;
- to je skušal kralj doseči na različne načine: s preimenovanjem države v Kraljevino Jugoslavijo in novo upravno razdelitvijo na 9 banovin, ki jih je poimenoval po rekah. Slovensko ozemlje je bilo večinoma vključeno v Dravsko banovino s sedežem v Ljubljani, le Bela krajina je bila sprva dodeljena Savski banovini, vendar so jo pozneje vrnilo v Dravsko;
- uporaba imen Srb, Hrvat in Slovenec ni bila več zaželeno, za prebivalce svoje države je uporabljal zgolj ime Jugoslovani;
- kralj je diktaturo uveljavljal tudi ob pomoči hudega policijskega nadzora in s preganjanjem vseh, ki so diktaturi nasprotovali in se upirali.

Po uvedbi diktature je SLS leta 1931 izstopila iz vlade in kljub prepovedi delovanja javno nastopila proti vladi v Beogradu in liberalcem v Sloveniji, ki so centralizem podpirali.

Decembra 1932 je SLS objavila svoj narodno politični program.

SLOVENSKA DEKLARACIJA

- 1. Temeljna zahteva nas Slovencev je, da se slovenski narod, razdeljen sedaj na 4 države (Jugoslavijo, Italijo, Avstrijo in Madjarsko) - zedini v eno samo politično celino, ker mu je le tako zajamčen njegov obstanek in vsestranski napredek.*
- 2. Naloga največjega dela slovenskega naroda, živečega v Jugoslaviji, je, da ima njegova politika ta ideal vedno pred očmi, dokler ga ne doseže.*
- 3. Zato si mora slovenski narod v jugoslovanski državi pridobiti tako samostojnost, da bo stalno privlačna sila za dele, živeče v drugih državah:*
 - a) zajamčena mora biti njegova narodna individualnost, njegovo ime, njegova zastava, njegova etnična kompaktnost, njegovo razpolaganje z lastnimi finančnimi sredstvi, njegova kulturna in politična svoboda;*
 - b) zavarovani morajo biti z brezobzirno socialno zakonodajo življenjski interesi in harmoničen razvoj vseh potrebnih in koristnih stanov, zlasti kmetškega in delavskega.*
- 4. V ta namen je treba, da si Slovenci, Hrvati in Srbi v svobodnem sporazumu in na podlagi demokracije uredimo jugoslovansko državo iz ravnopravnih edinic, katerih ena bodi Slovenija.*
- 5. Tudi sklepi SDK in RS tako ureditev zahtevajo, odnosno je ne onemogočujejo. Slovenci se jim pridružujemo in želimo, da pri tem sodelujejo vse stranke in struje -- doma in v državi -- ki stremijo za isto ureditvijo države.*

Liubliana. dne 1. ianuarja 1933.

Nova upravna ureditev države

Jugoslovanske banovine z glavnimi mesti

Leta 1934 je bil kralj Aleksander I. ubit v Marseillesu. Nasledil ga je sin Peter II., ki pa je bil mladoleten, zato je oblast prevzelo kraljevo namestništvo pod vodstvom Pavla Karađorđevića.

Obdobje kraljevega namestništva

Diktatura je omiljena, ponovno je dovoljeno delovanje meščanskih strank.

Slovenci pod vodstvom SLS in Antona Korošca dosežejo visoko stopnjo avtonomije v Dravski banovini.

Popolno avtonomijo pa s sporazumom "Cvetkovič - Maček" dosežejo Hrvati.